SIMONA NICOLETA STAICU
"Victor Babeş" University of Medicine and Pharmacy, Timişoara

PARADYGMATIC RELATIONS IN MEDICAL TERMINOLOGY: HOMONYMY, PARONYMY, MERONYMY

Abstract: The aim of this paper is to outline a projection of the Romanian medical terminological system on the overall plane of language vocabulary and determine the interferences that occur within „interstylistic" projections, namely, within the relations between medical terms belonging to specialized languages and common terms compared to their lexical correlatives from other stylistic registers. A special attention is given to lexical omonymy, paronymy and meronymy, semasiological categories less analysed within medical terminology. From the point of view of terminology, therefore, the lexicon of a language consists of the many separate subsystems representing the knowledge structure of each subject field or discipline. Each knowledge structure consists of variously interlinked concepts and medical terminology can be analysed from this perspective, namely the lexical-semantic one.

Keywords: medical, terms, meronyms, homonyms, paronyms.

1. Structurile terminologice reprezintă un univers relativ închis şi, de aceea, sunt mai perceptibile şi presupun mai puţine dificultăţi în reprezentarea lor. Autorii de dicţionare terminologice, denumiţi în cercetările mai recente din domeniul investigat în lucrarea de faţă, „terminografi" [L'Homme 2004 *passim*], operează cu astfel de structuri în reperarea termenilor. Terminografii ţin cont de diferitele relaţii semantice în care intră termenii unui anumit domeniu.

Există mai multe tipuri de astfel de relaţii, care, urmând una din cele două direcţii, cea conceptuală sau lingvistică, diferă ca preponderenţă şi varietate. Astfel, o primă cale de structurare este cea a „claselor tematice" [L'Homme 2004: 84], potrivit căreia domeniile de specialitate se ordonează ierarhic, fiecare termen ataşându-se unui anumit domeniu sau subdomeniu. O astfel de ordonare taxonomică a termenilor pe domenii şi subdomenii este foarte necesară terminografilor în selecţionarea şi descrierea termenilor şi este în concordanţă cu perceptele susţinătorilor opticii conceptuale.

Numeroasele tipuri de clasificări tematice din lexicul medical descriu structurile fără să releve în mod direct sensul acestora, ele vizând domeniile, reprezentările conceptuale în consens cu cunoştinţele ştiinţifice din aceste domenii.

Spre deosebire de reprezentările conceptuale, relaţiile lexico-semantice, chiar dacă sunt apropiate de primele, pun în lumină mai pregnant statutul semantic şi contextual al termenilor. Pe de altă parte, nu trebuie neglijat faptul că termenii, dincolo de referinţele lor la noţiuni, aparţin diferitelor părţi de vorbire şi se actualizează în context, şi că în multe situaţii este foarte dificil să se facă o departajare clară între ceea ce este conceptual şi ceea ce este lexical.

O analiză a claselor paradigmatice care se stabilesc la nivelul terminologiilor poate pune în evidenţă relaţiile de polisemie, sinonimie, şi antonimie, ajutând la identificarea sensului specializat şi la confirmarea apartenenţei la un anumit domeniu sau subdomeniu. Dintre relaţiile lexico-semantice proprii termenilor, în general, termenilor medicali, în

BDD-A21792 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:25 UTC)

particular, un loc important, dar mai puţin supus analizei terminologice îl ocupă *omonimia, paronimia, meronimia,* aspecte pe care le vom analiza detaliat în lucrarea de faţă.

Dezvoltarea ştiinţifică şi explozia informaţională au determinat schimbarea teoriei lui Wüster, în care cuvintele căpătau calificarea de termen numai dacă întruneau calităţile unei etichete, respectiv nu erau acceptate relaţiile de polisemie, sinonimie sau antonimie; în prezent teoreticienii lingvişti tind spre acceptarea ideii că unităţile terminologice prezintă numeroase trăsături proprii altor unităţi ale limbii naturale şi altor sisteme simbolice non-lingvistice. De altfel, *comunicarea specializată* nu e o formă complet diferită de *comunicarea generală*, iar cunoştinţele ştiinţifice nu sunt nici uniforme şi nici total separate de cunoştinţele generale. Termenii, ca unităţi lingvistice ale limbajului ştiinţific, sunt dinamici, au capacitatea de a trece, cu uşurinţă, dintr-o specialitate în alta, mobilitate manifestată şi faţă de lexicul comun [Cabré 2000: 12-15].

Chiar dacă viziunea asupra problemelor legate de relaţiile semantice realizate la nivelul termenilor s-a schimbat, trăsăturile specifice care îi diferenţiază de unităţile lexicului comun (univocitatea, monoreferenţialitatea şi monosemia) sunt recunoscute în continuare, fiind identificate la nivelul textului/ contextului şi trimiţând la o realitate unic determinată dintr-un anumit domeniu. Dezambiguizarea devine necesară pentru înţelegerea corectă a sensului unităţilor lexicale.

Trebuie făcută de la început distincţia între termenul specific, aparţinând unui domeniu, pe de o parte, şi aceeaşi unitate lingvistică funcţionând în cadrul lexicului general, căci, aşa cum arată Mihai Nistor, preluând ideea lingvistului rus Reformatski [Nistor 2000: 41], în afara câmpului terminologic, termenul îşi pierde caracteristica sa de termen: doar în interiorul acestui subsistem el îşi evidenţiază, de exemplu, una din trăsăturile sale definitorii, monosemia, aceasta fiind direct legată de apartenenţa sa la un anumit câmp terminologic (sau domeniu).

Limbajul medical, asemenea celorlalte limbaje specializate, este construit, cu precădere, din termeni monosemantici, caracterizaţi prin precizie şi independenţă faţă de context, având un pronunţat caracter sistemic şi convenţional,

2. Omonimele (< gr. *homos* „la fel”, *onyma* „nume”) sunt lexeme care au forme sonore identice, dar sensuri total diferite.

Exagerarea adepţilor teoriei „terminologiei interne” (cea pur conceptuală) în legătură cu relaţiile de omonimie, care ar substitui, în cadrul termenilor, realţiile de polisemie, se bazează pe considerentul conform căruia, nici în cazuri foarte rare în care un termen desemnează două concepte, nu putem afirma că avem de-a face cu poliseme, ci doar cu omonime.

După opinia noastră *omonimia lexicală*, în comparaţie cu polisemia sau sinonimia este mai puţin reprezentată în domeniul cercetat. Ea poate crea confuzii doar în cazul persoanelor neinstruite care intră în contact cu limbajul medical.

Dar după opinia adepţilor terminologiei conceptuale, omonimia este proprie doar termenilor-concept şi nu celor polisemici.

Supunem analizei câteva exemple: *bloc*$_1$ masă solidă; *bloc*$_2$ masă unică; *bloc*$_3$ clădire mare; *bloc*$_4$ alianţă, înţelegere; ***bloc***$_5$ (med. în sintagmele): ***bloc cardiac*** = tulburare a ritmului inimii, datorită blocării influxului nervos care străbate muşchiul cardiac; ***bloc operator*** = parte componentă a serviciilor chirurgicale, cuprinzând sălile de operaţie şi dependinţele acestora; *a gripa*$_1$ refl. şi intranz. (despre piese de motoare şi despre motoare la pers. a III-a): a se bloca în timpul funcţionării; tranz.: *Ungerea defectuoasă a gripat motorul*; ***a gripa***$_2$ refl. şi tranz. a (se) îmbolnăvi de gripă – din fr. *gripper*; ***spor***$_1$ spori s.m. organ microscopic al organismelor

BDD-A21792 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:25 UTC)

vegetale, care serveşte la înmulţire – din fr. *spore*; *spor*$_2$ sporuri, s.n. progres – din sl. *sporŭ*, bg. *spor*[1] .

De obicei, omonimele nu apar în acelaşi context decât în cazuri foarte rare. Chiar atunci când acest lucru se întâmplă, ambiguitatea omonimică este înlăturată prin intermediul contextului lingvistic sau situaţional, aşa cum se întâmplă şi cu polisemia lexicală. De fapt, pericolul ambiguităţii în cazul omonimiei este şi mai mic decât la polisemie, deoarece noţiunile şi obiectele pe care le denumesc cuvintele omonimice aparţin unor zone şi sfere tematice diferite.

De exemplu, un cuvânt face parte din lexicul uzual, iar celălalt este învechit: ***dietă***$_1$ regim alimentar special, recomandat în caz de boală, pentru păstrarea sănătăţii, scăderea greutăţii corporale etc.- din fr. *diète*; *dietă*$_2$ adunare legislativă (în evul mediu şi în unele state contemporane) – din fr. *diète*, lat. *dieta*.

După cum se poate uşor observa, doar dintr-o perspectivă interdisciplinară (interdomenială) putem vorbi de omonimie în domeniul medical.

3. Paronimele sunt cuvinte perechi cu sens diferit, dar cu o structură fonetică asemănătoare şi, de aceea, pot fi foarte uşor confundate. Cu alte cuvinte, despre paronimia termenilor medicali se poate vorbi numai în cazul în care raportarea la conţinutul noţional se face la domenii de referinţă diferite. Acest tip de relaţii semantice se manifestă în plan *extradomenial* sau *interdomenial*. Ele circulă, numai într-o astfel de interpretare şi în cadrul limbajul medical, fiind nu de puţine ori folosite cu sensul total nepotrivit contextului de către pacienţii mai puţin instruiţi (limbaj medical vs. limbaj uzual).

Paronimele[2] se deosebesc între ele prin:

- vocale iniţiale: *enerva* „a-şi pierde calmul, a scoate pe cineva din fire” şi *inerva* „a produce o stare de excitare a unui organ sau ţesut”; *erupţie* „aspect clinic caracterizat prin apariţia şi multiplicarea rapidă a unor elemente tegumentare de aspect diferit în funcţie de boala în care apar” şi *irupţie* „izbucnire violentă, năvălire, revărsare”;
- consoane finale: *dentar* „privitor la dentiţie” şi *dental* „*consoană dentală*”; *oral* „care se referă la cavitatea bucală” şi *orar* „ privitor la oră, timp”; *focar de infecţie* „centru al unui proces inflamator în care se colectează puroiul” şi *focal* „privitor la focarul lentilelor sau al oglinzilor”; *temporal* „care aparţine regiunii tâmplelor” şi *temporar* „care e de scurtă durată”;
- sunete din interiorul cuvintelor: *instalaţie* „ansamblu de dispozitive, obiecte care formează un tot” şi *instilaţie* „acţiunea de a introduce un lichid într-o cavitate, ex. *instalaţie nazală*”; *prescrie* „a recomanda tratamentul sau medicamentele de care are nevoie un bolnav” şi *proscrie* „a lua măsuri represive împotriva cuiva”; *epidemic* „care prezintă caracteristicile unei epidemii” şi *epidermic* „care implică epidermul sau derivă din acesta”; *enterostomie* „formarea, de obicei printr-un procedeu chirurgical, a unui orificiu de comunicare temporară sau permanentă, între o ansă intestinală şi peretele abdominal, cu deschidere la exterior” şi *enterotomie* „deschidere chirurgicală a intestinului pentru evacuarea conţinutului, extragerea unui corp străin sau rezecţia unei tumori” ş.a.

S-a observat că omonimia şi paronimia sunt categoriile lexico-semantice cel mai puţin reprezentative pentru limbajul medical din punct de vedere al analizei terminologice.

4. Un alt tip de relaţii lexico-semantice caracteristice unităţilor terminologice îl reprezintă **relaţiile *„meronimice”***, care se bazează pe apropierea sau asocierea în spaţiu a denotaţilor [L’Homme 2004: 98]. Un termen denumeşte ÎNTREGUL, iar alt termen sau mai mulţi desemnează PĂRŢILE. Există mai multe tipuri de astfel de relaţii. Relaţiile de

[1] Vezi *bloc, a gripa, spor, dietă* în MDA, Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2010.
[2] Definiţiile exemplelor au fost preluate din (MDA 2010) şi (DM 2007).

BDD-A21792 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:25 UTC)

meronimie presupun existenţa unui *holonim*, care desemnează ÎNTREGUL, şi unul sau mai multe *meronime*, care denumesc PARTEA/ PĂRŢILE.

Holonimul CARP, ca parte anatomică a oaselor mâinii, prezintă în primul rând, sau rândul proximal, de la police în direcţia degetului mic patru oase, acestea fiind meronimele: SCAFOID, SEMILUNAR, PIRAMIDAL, PISIFORM; în al doilea rând, sau rândul distal, în aceeaşi ordine alte patru oase, meronimele: TRAPEZ, TRAPEZOID, CAPITAT şi OSUL CU CÂRLIG.

Pentru TARS, osul piciorului, se întâlnesc meronimele: TALUS, CALCANEU, NAVICULAR, CUBOID şi trei CUNEIFORME.

Textele medicale de anatomie ne oferă numeroase exemple de holonime, cât şi de meronime, ambele clase fiind sintagme compuse (bi-/ trimembre): ARTICULAŢIA MÂINII are meronimele ARTICULŢIA RADIO-CARPIANĂ, ARTICULAŢIILE CARPULUI, ARTICULAŢIILE CARPO-METACARPIENE, ARTICULAŢIILE INTERMETACARPIENE.

De exemplu, în relaţia *maladie – viroză,* primul termen este holonimul, iar cel de-al doilea este meronimul. Într-o reprezentare grafică meronimul este subordonat pe verticală faţă de holonimul său ierarhic. De exemplu *auricul* (meronim = parte de organ anatomic) – *inimă* (holonim, reprezentând întregul organ). Asemenea relaţii sunt frecvente în terminologia medicală, dar mai cu seamă „meronimia multiplă", reprezentată la mai multe niveluri. De exemplu: *corp uman* are **co-meronimele** *inimă – auricul – ventricul*.

Un exemplu elocvent, în acest caz, îl reprezintă structurarea ierarhică a termenilor care denumesc părţile corpului omenesc.

Meronimia, ca şi orice ordonare taxonimică, poate să aibă mai multe niveluri. De exemplu:

Nivelul I: PĂRŢILE CORPULUI UMAN – **holonim**

Nivelul II: CAPUL – **meronim** în raport cu primul termen (PĂRŢILE CORPULUI UMAN), **co-holonim** în relaţie cu denumirile altor părţi ale corpului uman (GÂT, MEMBRE, TRUNCHI) şi **holonim** pentru termenii grupaţi la nivelul III.

Nivelul III: CAP → CRANIU, CREIER, FRUNTE, TÂMPLĂ, PĂR, OCHI, FAŢĂ, OBRAZ, URECHE, NAS, GURĂ, MAXILAR, BĂRBIE.

În continuare se mai pot distinge şi alte niveluri subordonate:

Nivelul IV: GURA → PALAT, LIMBĂ, BUZĂ, DINTE, GINGIE

Nivelul V: DINTE → INCISIV, CANIN, PREMOLAR, MOLAR.

În cazul în care vom selecta pentru nivelul VI termenul OCHI, îi vom subordona meronimele GLOB OCULAR, CORNEE, SCLEROTICĂ, CRISTALIN, RETINĂ, NERV OCULO-MOTOR; GEANĂ, SPRÂNCEANĂ, PLEOAPĂ.

Vom ilustra alte tipuri de relaţii meronimice cu exemple din terminologia medicală:

ÎNTREG → PARTE: coloană vertebrală → regiune cervicală – toracală – lombară – sacrală - coccigiană;

ANSAMBLU → ELEMENT: scheletul corpului uman → scheletul capului – scheletul trunchiului – scheletul membrelor;

TOTALITATE → ELEMENT: inima → pericard – miocard – endocard;

OBIECT (ORGAN) → CONSTITUENT (MATERIAL): sânge → globule albe – globule roşii – plasmă; celulă → membrană – citoplasmă – nucleu ;

ACTIVITATE (PROCES) → FAZĂ: proces de alimentaţie → ingerare – masticaţie – deglutiţie – digerare – absorbţie – resorbţie – eliminare;

proces de respiraţie → inspiraţie - expiraţie;

ZONĂ → LOC: cavitate toracică → plămâni – inimă; cavitate abdominală → stomac – ficat – pancreas – splină – fiere – intestine.

BDD-A21792 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:25 UTC)

Am observat că relaţiile de meronimie din cadrul lexicului medical sunt foarte des întâlnite, în special în sfera anatomiei, care presupune descrierea tuturor părţilor componente ale unui organ sau segment de organ.

5. Relaţiile de *„derivare sintactică”* [Mel'čuk 1995, *apud* L'Homme 2004: 102] sunt ilustrate mai ales în lucrările de terminologie computaţională, deoarece sunt mai uşor perceptibile şi pentru că ele reprezintă o problemă particulară de realizare a lor într-o tratare informatică. Această relaţie presupune ca termenii opozabili să aparţină la două părţi de vorbire diferite, dar bazată pe noţiunile de *predicat semantic* şi de *actant semantic.*

Aceşti termeni vehiculează o substanţă semantică identică, doar că actualizarea lor în context diferă potrivit cu specificul fiecărei clase gramaticale de care aparţin. Altfel spus, vehiculând acelaşi sens, substantivele derivate şi verbele de bază au aceiaşi actanţi semantici:

Medicul *tratează* bolnavii. – *Tratamentul* bolnavilor este prescris de către medic.

Vom ilustra diferitele tipuri de derivare sintactică cu exemple din terminologia medicală:

- substantivizarea verbului: verb → nume: *a trata → tratament*; *a amputa → amputaţie*; *a diagnostica → diagnostic*;
- adjectivizarea substantivului: substantiv → adjectiv: *sânge → sangvin*; *neuron → neuronal*; *hormon → hormonal*;
- substantivizarea adjectivului: adjectiv → substantiv: *compatibil → compatibilitate*; *inflamator → inflamaţie*; *nervos → nervozitate*;
- adverbializarea adjectivului: adjectiv → adverb: *pacient irascibil → s-a manifestat irascibil*;

Se poate observa în exemplele de mai sus schimbarea valorii gramaticale, omonimia gramaticală *(*adjectiv şi adverb): *grav, corect, incurabil, irascibil* ş.a.

Există, însă, numeroase cazuri în care unităţile terminologice, spre deosebire de cele angajate în relaţii de derivare sintactică, nu vehiculează acelaşi sens: *a evolua (boala evoluează) – evolutiv (maladie evolutivă),*

În afară de aceste varietăţi de relaţii, proprii unităţilor terminologice, se mai disting **relaţiile actanţiale** *şi cele* **circumstanţiale** [L'Homme 2004: 105-106].

Relaţiile actanţiale presupun termeni cu „sens predicativ”, care comportă o relaţie semantică directă cu actanţii semantici la care fac apel, şi vizează:

AGENT: *a anestezia – anetezist*; *a se recupera postoperator – terapeut*;

PACIENT: *a administra – medicament, a injecta – antibiotic*;

DESTINAŢIA: *medicamentaţie – bolnav*; *chimioterapie – pacient cu cancer*;

INSTRUMENTUL: *a opera – bisturiu*; *a anestezia – injecţie*;

Relaţiile circumstanţiale pot viza LOCUL sau REZULTATUL unei anumite acţiuni, proceduri medicale: *cancer – oncologie, naştere – maternitate, a opera – bloc operator, a chiureta – chiuretaj, a implanta – implant, a extirpa – nodul* ş.a.

6. În concluzie, observăm că există o interdependenţă între categoriile semasiologice de meronimie, omonimie şi paronimie în sistemul lexico-semantic al limbii române contemporane, categorii care sunt reperabile şi în cazul terminologiei medicale. Relaţiile semantice supuse analizei au condus la formularea tezei, conform căreia limbajul medical deţine un lexic specializat preponderent monosemantic, monoreferenţial şi non-ambiguu în curs de delimitare, calităţile acestea fiind evidente la nivelul textului. În afara textului sau a contextului ei pot fi interpretaţi şi ca termeni polisemici, interdisciplinari, utilizaţi în alte ştiinţe sau în cadrul limbajului uzual.

BDD-A21792 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:25 UTC)

Bibliografie

Bidu-Vrănceanu, Angela, *Dinamica vocabularului românesc după 1989. Sensuri „deviate" ale termenilor tehnico-ştiinţifici*, în LL, vol. I, 1995, p. 38-45.

Bidu-Vrănceanu, Angela, *Dinamica sensurilor în româna actuală*, în LL, vol. 3-4, 1997, p. 39-44.

Bidu-Vrănceanu, Angela, *Lexicul specializat în mişcare. De la dicţionare la texte*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2007.

Bidu-Vrănceanu, Angela, *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice şi aplicaţii practice*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2008.

Bidu-Vrănceanu, Angela (coord.), *Terminologie şi terminologii*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2010.

Cabré, Maria Teresa, *Terminologie et linguistique: la théorie des portes*, în Cahiers du Rifal nr. 21, *Terminologie et diversité culturelle*, 2000, p. 10-15.

Chiş, Dorina, *Cuvânt şi termen*, Timişoara, Editura Augusta, 2001.

Depecker, Loïc, *Entre signe et concept. Eléments de terminologie générale*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle, 2002.

Gentilhomme, Y., *Les faces cachées du discours scientifique; Réponse à Jean Peytard*, în Langue française, vol. 64, no. 1, Paris, Armand Colin, 1984, p. 29-37.

Kocourek, R., *La langue française de la technique et de la science*, Brandstetten, Viesbaden, 1982.

L'Homme, Marie Claude, *La terminologie: principes et techniques*, Montréal, Presses de l'Université de Montréal, 2004.

Nistor, Mihai, *Terminologie lingvistică*, Bucureşti, Editura Univers, 2000.

Pitar, Mariana, *Manual de terminologie şi terminografie*, Timişoara, Editura Mirton, 2009.

Rusu, Valeriu, *Dicţionar Medical*, Bucureşti, Editura Medicală, 2007.

Sârbu, Richard, *Statutul contextual al principalelor categorii semantice*, în vol. Studiul de limbi şi literaturi moderne, Timişoara, TUT, 1989/ 1990, p. 89-102.

Stoichiţoiu-Ichim, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică-Influenţe-Creativitate*, Bucureşti, Editura Bic All, 2005.

*** *Mic Dicţionar Academic* (MDA), Bucureşti, Univers Enciclopedic Gold, 2010.

BDD-A21792 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:25 UTC)